

el monument a josep pla

per
JOSEP MARTINELL
 Membre del Patronat de la "Biblioteca Josep Pla".

Ara que la polèmica provocada entorn del monument a Josep Pla s'ha esllangit irremediament fins al silenci, és hora d'escriure alguna cosa sobre aquesta obra que ja des del mateix instant que la comissió que va decidir el projecte que considerarà més adient per perpetuar la memòria del nostre escriptor, va suscitar una discussió de momentània agressivitat, el motiu de la qual era fàcil d'endevinar. El temps és un element moderador i després d'uns quants mesos d'inaugurat, se'n pot parlar amb objectivitat i el menys apassionament possible, que és el que intentarem fer.

Ser el primer a defensar sobre el paper d'una manera oficial el monument, comporta el mateix risc que tirar-li la primera pedra. Fins ara les pedres han estat verbals i les paraules, com tots sabem, se les emporta el vent. Però, com que l'obra de l'escultor Cusachs es defensa per ella mateixa, el risc queda alleugerit i atenua el sentit del ridícul tan afinat que solem tenir els empordanesos. Quan la comissió es va reunir per aprovar la maqueta que s'havia d'acceptar es varen examinar fins a l'esgotament, tots els arguments en pro i en contra i a la fi es va decidir per unanimitat el projecte de Cusachs. El senyor Lluís Medir, alcalde de Palafrugell, i el conseller municipal de Cultura senyor Tomàs Ferrer, que es varen trobar involucrats en l'afer perquè el concurs havia estat convocat per l'Ajuntament anterior, varen tenir la intuïció de veure clar que la maqueta aprovada i convenientment retocada era la que reunia més condicions per ser posada en els jardins municipals davant la "Biblioteca Josep Pla", i varen donar totes les facilitats per fer possible la inauguració en la data prevista. Res a dir. Només elogis per la correcta actuació per part de l'Ajuntament.

Ara bé, abans de parlar de l'obra de Cusachs cal, més o menys, posar en clar les idees de Josep Pla sobre l'escultura, perquè Pla, tenia una idea ben definida del que li agradava o desagradava, per exemple, malgrat la genialitat de Rodin, trobava las seva escultura dolenta. Era un anti-barroc en tot, un anti-barroc visceral. Els seus lectors ho saben perfectament, perquè en la quantitat de papers que va escriure es va definir en totes les ocasions que se li presentaren. Era un anti-monumentalista, contra la retòrica, la fatuïtat, la grandiloqüència, la presumpció, la petulància, la fatxenderia, la vanaglòria i per tant contra el pinyol estatuari genial. Li plaïa més l'escultura intimista. Era indiscutiblement un admirador de Maillol. Perquè Aristides Maillol representava un retorn a l'ordre, després de les genialitats sublimes de Rodin, amb l'enrenou i desordre estatuari que va provocar, Maillol era un retorn a l'aplom, a la claredat, a l'harmonia, en fi, a la lògica. La biografia, o si voleu, l'homenot que li va dedicat té un interès plausible, ja que Maillol era un retorn a l'hellenisme, però no aquell hellenisme llepat dels neoclàssics, sinó un retorn a les formes simples, plenes de candor i de gràcia pagesa. Per aquest motiu, l'escriptor de Llofriu era un admirador meravellat de l'escultor de Banyuls.

El monument a Josep Pla és voluntàriament antimonumental. (Foto Pierre Berthel)

Josep Pla havia freqüentat molts tallers d'escultura i per tant tenia el gust ben definit. Ja l'any 1920 va publicar un llarg paper sobre Enric Casanovas a les publicacions de "La Revista". A París, el seu company va ser l'escultor Dunyac, el qual com que li sobrava temps, li va fer un retrat magnífic. Aquest bust en bronze es troba actualment a la Biblioteca "Josep Pla" de Palafrugell. També va freqüentar molt la família Llimona, sobre la qual per cert va escriure la biografia de l'escultor Josep Llimona plena d'interès i amenitat. Un dels llibres més divertits que va escriure és sobre la vida de Manolo Hugué. També va conèixer a París l'escultor Gargallo i va donar constància de la seva amistat en un suggestiu retrat de passaport. És en els retrats de passaport on explica una visita que va fer al taller de l'escultor Despiau, en aquells moments el retratista escultòric de més cotització a París, una anècdota d'una ironia finíssima, indiscutiblement planiana. Màrius Vives acabada la segona gran guerra, es va veure obligat a vendre una casa que tenia a Cotlliure, i va venir a viure a Catalunya. Coneixia Pla de la primera època de París i tenien una gran amistat. Sota la campana del mas Pla havien tingut llargues converses només parlant d'escultura. Vives era un artista modest i automarginat que feia unes escultures plenes de gràcia sense caure mai en el "bibelot". Entre les formes plenes de Manolo i Maillol s'hi trobava com el peix a l'aigua. Se'n va anar a Eivissa i no va tornar més al mas Pla.

També va tenir amistat, ja acabada la guerra, amb l'escultor Rebull, el qual junt amb el pintor Joaquim Sunyer anaven a Llofríu a veure l'escriptor. Recordo perfectament el Biscuter de Rebull que tardava quatre hores per anar de Barcelona al mas Pla. Hi ha algunes anècdotes divertides entre Rebull i Pla que no és el moment de contar-les. Les formes escultòriques de Rebull eren infinitament més elegants que les de Manolo que eren pesades però gracioses, perquè segons Pla, Manolo havia prescindit dels gòtics que per a Rebull era tan important.

De les converses de Pla amb els escultors se'n podria fer un llibre, perquè en el fons, Pla sempre s'interessà més per l'escultura que per la pintura. La voluptuositat del tacte tenia per Pla una fascinació inaudita. Potser l'últim bust, exceptuant el de Cusachs, que varen modelar de Josep Pla va ser el de l'escultor olotí Lluís Curós, però en realitat, la semblança és remota, perquè podria passar perfectament per la còpia de la testa d'un emperador romà. La relació expressiva amb la de l'escriptor, és mínima.

Manuel Cusachs, impenitent llegidor de l'escriptor empordanès, va ser presentat al mas Pla pel veterinari-poeta de Mataró senyor Claveguera. Al cap de pocs dies, el modelat de la testa estava en marxa i quan el va mostrar a l'escriptor en presència del seu cordialment mimètic germà Pere, aquest va dir: "Caricaturesc" !.. D'immediat Josep li contestà: "Calla Pere, que no hi

entens res". Perquè Josep Pla sabia perfectament el que esperava de Cusachs. Aquest bust, sense ser un retrat rellepat, té tota la malícia i fins m'atreviria a dir el punt just de sarcasme del personatge que hem conegut i estimat.

És clar, l'Ajuntament de Palafrugell no es podia permetre el luxe de fer un monument com la genialitat que Tàpies va dedicar a Picasso ni tampoc podia fer una obra com l'estirabot fàlic de Miró de lamentable presència a la plaça de l'Escorxador. Corresponia al municipi dedicar a Pla un monument que no traís les idees que ell tenia de l'escultura. Un monument que es trobés còmode en qualsevol jardí de cara al Mediterrà o en una recolzada de xiprés de Fiesole, prop de Florència, o en els mateixos jardins de Florència, o prop de Niça o a Mallorca, al Rosselló, a Sicília o a Cadaqués, l'Escala, Palamós... en fi, una obra d'evocació meridional amb essències del Mediterrà.

Això, Manuel Cusachs ho va comprendre de seguida. Perquè, repetim, l'Ajuntament no tenia diners per fer el pinyol estatuari fenomenal, grandios, descomunal, ni tampoc, de cap manera, els palafrugellencs de generació remota que tenim la vulgaritat humil del peix fregit, ho haguéssim tolerat i estem segurs que si el mateix Pla el pogués veure cridaria: "Collonades, res més que collonades!", però una llàgrima indiscreta li aniria cara avall.

Que aquesta obra no és del gust de tothom és evident. Les persones que no tenen un criteri format en

Josep Pla estàtic, expectant, fos en broze. (Foto Pierre Berthet)

Detall del monument a Josep Pla. (Foto Pierre Berthet)

La figura d'una noia en repòs porta a la mà un vaixell amb els pals propis de la vela llatina.

(Foto Pierre Berthel)

aquestes qüestions, que són la majoria, no saben si els agrada o no i són reticents segons l'opinió dels altres. Les que més o menys tenen un gust artístic determinat o una professió lligada amb les coses de l'art, tenen el seu propi monument pensat. En general la gent troba el conjunt poc monumental precisament perquè és voluntàriament anti-monumental. No es podia pas anar contra el criteri de Pla per més contradictori que ell fos. La quantitat de papers que ha deixat sobre els escultors i l'escultura és important. Reproduïm un fragment de la seva prosa per orientar el lector que quan el llegeix, distret pel ritme narratiu, potser no s'hi ha fixat: "L'important, el decisiu en escultura, és eliminar l'artificios, la vacuïtat de les superposicions interposades, fàcils i estèrils, arribar a la gràcia natural i verdadera. L'escultor ha de tenir el cap clar, directe i, a les mans, la màxima quantitat possible d'experiència".

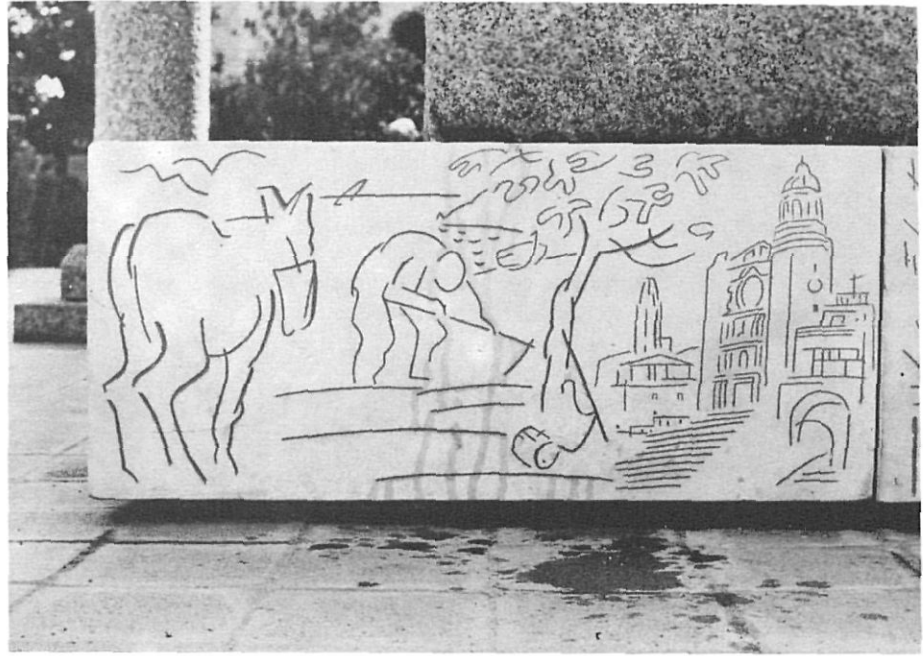
En l'escultura, com en tot, es decanta per treure tota la palla i deixar només el gra. No es podia, de cap manera, anar contra el que ell pensava, perquè diu: "La forma clara, en l'escultura, implica l'accentuació de l'estructural sobre el detall, el sentit de la forma genèrica sobre el sentit difós de l'anècdota, la tendència a la síntesi sobre la confusió d'una excessiva anàlisi. Aquest problema és el bàsic de l'escultura". Queda explícit i ben entès, el que volia que fos l'escultura. Deixem-ho.

Com que el monument és arran de terra i a la plaça on és emplaçat sempre hi ha gent, mainada enjogassada, jubilats, jugadors de petanca, persones que reposen de no fer res, un dia, un humorista, li va posar un cigarret als llavis que s'hi aguantava perfectament i

aquesta humorada li donava una vivesa divertida. Ell impàvid, amb aquella gràcia irònica que li ha donat l'escultor, aguantava la rialleta del vianant entrant en el joc divertit. Així de simple. Això demostra com s'ha integrat, estàtic, expectant, fos en bronze, en l'ambient que l'envolta. No es pretenia altra cosa. Res de genialitats, arran de terra amb discreció i gràcia. Això és independent dels gustos de cadascú, agradi o no agradi. La realitat és aquesta.

Sobre un bloc de granit, massís, tallat bast, hi ha la figura d'una noia en repòs estatuari de moviment airós, la cara una meravella de placidesa expressiva, estira els braços enlairats i porta a la mà un vaixell amb els pals propis de la vela llatina. L'helenisme, en fi, el Mediterrà tan car a l'escriptor. Perquè la idea de Cusachs és tota una síntesi de símbols. En contrast amb el granit sense polir a la base, hi ha uns bancs massissos de marbre blanc amb les incisions d'uns dibuixos nets i precisos, que representen una part de la trajectòria vital de l'escriptor: els viatges, el mas, el pedró de Pals, Calella... una abstracció intencionada amb gràcia i resolta amb traça. El bust fos en bronze és sobre una columna desbastada amb força. Això dóna mobilitat al conjunt. La separació del bust amb el bloc de granit és el més discutit. En fi, l'escultor ho ha vist així i per part nostra cap reticència.

Del que pensava Pla dels monuments, hi ha una referència als monuments de Barcelona en l'últim llibre, "Darrers escrits", de la O.C. En aquest llibre hi ha algunes reiteracions, però hi ha fragments d'una lucidesa, un esceptisme i una ironia devastadora. La temptació és tan aguda que no podem deixar de transcriure el que diu

Uns dibuixos nets i precisos representen una part de la trajectòria vital de Josep Pla. (Foto Pierre Berthet)

del monument a Pitarra: "L'arquitecte Falgués, monumentalitzà Pitarra assegut en un sidecar i donant voltes pel pla de les Comèdies de la Rambla. Pitarra és l'autor de la pornografia més repugnant del teatre català i de diverses altres obres purament sentimentals, en una de les quals hi ha aquest vers, que considero immortal:

"Lo llanto em crema lo cor!"

Aquest deu ser el vers que Pitarra deu repetir passejant sobre el sidecar, per la Rambla. I d'altres de semblants".

Així, doncs, és que Josep Pla era contrari als monuments? Era contrari a la insensatesa, a l'artifici

grotesc i petrificat. Tampoc no era contrari al seu propi monument, perquè si doneu a analitzar la seva signatura a un grafòleg, en un instant us resoldrà la qüestió. Del que tenia por era que un dia, no li fessin un monument com aquells que ell havia rebentat. Més clar l'aigua.

El poble de Palafrugell havia de ser el primer a decidir-se per perpetuar la seva memòria. Creiem que Josep Pla, se'n mereix d'altres sobretot a l'Empordà, que ell estimava tant, dedicant-li els fragments més meravellosos de la seva prosa.